עין משפט
נר מצוה

יד א מיי' פ"ו מהלכות בכורות הלכה י סמג עשין יב:

תורה אור השלם

1. ושם הנהר השלישי חדקל הוא ההלך קדמת אשור והנהר הרביעי הוא פרת: בראשית ב יד
2. והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולא יראה כי יבא חם והיה עלהו רענן ובשנת בצרת לא ידאג ולא ימיש מעשות פרי: ירמיהו יז ח
3. מלאתך ודמעך לא תאחר בכור בניך תתן לי: שמות כב כח

שיטה מקובצת

[illegible]

רבינו גרשום

גיניתא דמידליין. שבראשי ההרים שנראין שאין יוצאין ממנו: הנהו סולמי דפרת נינהו. כלומר סילונות משכין ממנו תחת הארץ ונובעין על ראשי ההרים: הוא פרת דמעיקרא. להכי חשוב ביה הוא לומר שהוא קודם לאלו: מימיו פרין ורבין. שמתגברין ביותר: מכיפיה מתברך. מגדותיו הוא מתברך שאינו מתגדל לא מגשמים ולא ממעינות אלא מעצמו והיינו פליגא דרב דאיהו דאמר סהדא רבא פרת [illegible]

עינתא דמידליין אמר רב משרשיא הנהו סולמי דפרת נינהו והא כתיב [1] והנהר הרביעי הוא פרת אמר רב נחמן בר יצחק ואיתימא רב אחא בר יעקב הוא פרת דמעיקרא תניא רבי מאיר אומר יובל שמו שנאמר [2] והיה כעץ שתול על מים ועל יובל ישלח שרשיו ולמה נקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים א) מסייע ליה לשמואל ב) דאמר שמואל נהרא ג) מכיפיה מיבריך ופליגא דרב דאמר רב אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת ד) אבוה דשמואל עביד להו לבנאתיה מקוה ביומי ניסן ומפצי ביומי תשרי מקוה ביומי ניסן סבר לה כרב דאמר רב אמי אמר רב מיטרא במערבא סהדא רבה פרת שמא ירבו נוטפין על הזוחלין והוו להו מי גשמים רובא ומפצי ביומי תשרי ופליגא ג) דידיה אדידיה דאמר שמואל אין המים (א) נטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי: **מתני'** (ב) ג) א ו) הלוקח או שניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה: **גמ'** מנא הני מילי אמר רב כהנא דאמר קרא [3] בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך מה

הוא פרת דמעיקרא. פירוש ולא מפני שהוא קטן קורהו רביעי יא] דהוא פרת דמעיקרא ששמו פרת מקודם שמתחיל ליפרד לד' ראשים וכשמתחיל ליפרד יוצאים הנהרים זה לצד זה יב][וזה לצד זה] ופרת הולך ביושר יג] לדרך הילוכו ובפרשת שקלים יסד רבי אליעזר הקליר בסילוק דפרת תוקפו כנגד שני נהרות וכן משמע בבראשית רבה שהוא גדול שאומרים לפרת מפני מה אין קולך הולך והוא אומר יד]פירותי מעידין עלי אומרים לחדקל מפני מה קולך הולך והוא אומר הלואי אשמיע קולי ואראה משמע דחדקל קטן מפרת וקצת קשה דאמר בפרק כל הנשבעין (שבועות דף מז:) עד הנהר הגדול נהר פרת עבד מלך כמלך דמשמע דוקא משום א"י קורהו גדול: **מסייע** ליה לשמואל דאמר שמואל נהרא מכיפיה מיבריך. אע"ג דשמואל איירי בכל הנהרות יג] ולר"ת משמע דנקט פרת דוקא דנקרא שמו פרת שמימיו פרים ורבים אינו אלא משום דפרת מתברך יותר יד] לפי שהוא חשוב יותר מן האחרים אי נמי לפי שהוא ראש לכולם נקרא פרת ע"ש שכולם מתברכי' טו] [מכיפיה דפרת] וכן פי' טז] ר"ת בתשובה לפי שפרת הוא למעלה מכל הנהרות והוא רמיא יז] שכל הנהרות שותין ממנו תלה הכתוב יח] פריה ורביה בו דכשהוא רבה כל הנהרות רבין: **מכיפיה** מיבריך. מסלע שלו כדמתרגם סלע כיפה: **מטרא** במערבא סהדא רבה פרת. כאן משמע דפרת הולך מא"י לבבל וכדפרישית לעיל בפ' מומין אלו (דף מד:) משמע מתוך כך דגן עדן במערב העולם דבבל היא בצפונית מזרחית של א"י ולהכי קרי להו בני בבל לא"י מערבא ואמרינן בלא יחפור (ב"ב דף כה:) דבבל בצפונית של א"י עומדת דכתיב מצפון תפתח הרעה וגו' אלמא פרת הולך ממערב למזרח ומשמע שכך הוא מתחלת יציאתו כדאמרינן הוא פרת דמעיקרא אלמא דגן עדן במערב העולם וכן משמע בב"ר דקאמר בכל מקום מצינו רוח מזרחית קולטת יט][קולטת] אדה"ר דכתיב ויגרש את האדם וישכן מקדם לגן עדן את הכרובים כ][קולטת] קין דכתיב וישב בארץ נוד קדמת עדן כא] וגבי משה נמי דכתיב אז יבדיל משה שלש ערים מזרחה שמש משמע שהעולם הזה שנכנס בו אדה"ר הוא במזרחו של ג"ע ש"מ כב]במערב העולם ותימה דבפרק המוכר את הספינה (ב"ב דף פד.) אמרינן דשמשא האי דסומקא לפרא ופניא לפרא דחלפא כג] אוורדי דגן עדן משמע דבמזרח העולם קאי דבשחרית חמה במזרח וכן פי' שם רבינו שמואל מדכתיב ויטע גן בעדן מקדם ואע"ג דמתרגמינן מלקדמין מכל מקום משמע נמי מזרח דהכי נמי קדמת עדן מקדם לגן עדן משמע בב"ר שהוא מזרח ומתרגם מלקדמין ומיהו קרא איכא לדחויי שהוא מזרחו של עדן אבל עדן גופיה במערב העולם וההיא דב"ב איכא לפרושי דלא חלפא ממש קאמר אלא בשחרית כשחמה יוצאת כד]מכה עמוד האור על גבי כה]חדרי דגן עדן שבמערב ולערב מכה אור של גיהנם שבמזרח ואין תימה על הטעם זה דבכל ענין כשנפרש צריך לאומרו דקאמר התם ואיכא דאמרי איפכא ולא מסתבר לומר דפליגי בהכי דמר סבר גן עדן במזרח ומר סבר במערב כו]: **ומפצי** ביומי תשרי. פירש בקונטרס שנותנות המפצים תחת רגליהם במים מפני הטיט שלא יחוץ וכן משמע פרק תינוקת (נדה דף סו:) דאמר שמואל בר רב יצחק אשה לא תטבול בנמל ואע"ג דהשתא ליכא טיט איכא למימר בדיליוני נפל פירוש ע"י דלי שמדלה את עצמה ובתרה מייתי הך דאבוה דשמואל דהכא ובתרה מייתי הא דאמר רב גידל אמר רב נתנה תבשיל לבנה וטבלה לא עלתה לה טבילה ואע"ג דהשתא ליכא איכא למימר בדיליוני נפל ור"ת מפרש ומפצי משום צניעות שהנהרות קטנים בימי תשרי ופורס להו מפצים שלא יראו אותן כדי שלא תמהרנה לטבול מפני הבושת ולא טבלו שפיר והיינו טעמא נמי שלא תטבול בנמל לפי שמצויים שם בני אדם וממהרת לטבול משום כו]ביעתן דאיכא דומיא דההיא דקאמר התם לעיל אשה לא תעמוד על גבי כלי חרס ומפרש התם משום דבעיתה דלמא נפלה ולא טבלה שפיר ולא גרסינן בההיא דנמל ואע"ג דהשתא ליכא כג]: **שמא** ירבו מי נוטפין על הזוחלין והוו להו מי גשמים רובא. וכדפי' בקונט' כג] ומי גשמים אין מטהרין בזוחלין כדקתני בת"כ מעיין מטהר בזוחלין ומקוה באשבורן ואור"ת דאשבורן דמקוה דוקא למעוטי זוחלין אבל זוחלין דמעיין לאו דוקא למעוטי אשבורן אלא ה"ק המעיין מטהר אף בזוחלין אבל מקוה מטהר דוקא באשבורן דגבי הני מייתי לה התם בת"כ דקתני מה מעיין בידי שמים אף מקוה בידי שמים יצא כד] עשה מקוה לכתחלה אי מה מעיין מטהר בכל שהוא אף מקוה מטהר בכל שהוא ת"ל אך מעיין מעיין בכל שהוא והמקוה במ' סאה אי מה מעיין מטהר בזוחלין אף מקוה מטהר בזוחלין ת"ל אך מעיין מעיין בזוחלין והמקוה באשבורן כה] ויש להביא ראיה מים שעשה שלמה שהיו הכהנים טובלין בו כו] שהמים מכונסים שם במקוה ומיהו יש לדחות דבירושלמי קאמר כז] והיה לרחצה הכהנים בו ולאו כלי הוא כח] ומפרש דרגלי השורים נקובים כמוליא כט] וא"כ אפשר שיהו זוחלין וכן מקוה שעל ל] הפרווה בפ' אמר להם הממונה (יומא דף לא.) שהיה מעין עיטם והיה כהן גדול טובל בו אפשר שנכנסין מצד אחד ויוצאין מצד אחר ומיהו זה דבר פשוט דמי מעיין שנפסקו מן המעיין שמטהרין באשבורן לא] ממה נפשך שהרי נעשו מקוה מאחר שנפסקו מן המעיין לב] שמטהרין ובהדיא תנן במסכת מקוואות (פ"ה מ"א) מעיין שהעבירו על גבי בריכה והפסיקו הרי הן כמקוה חזר והמשיכן כו' ומשקה בי מטבחיא לג] דקאמר בפ' קמא דפסחים (דף יז:) דבקרקע מזו להטביל מהטין ולגורות ומשמע באשבורן דומיא דכלי וקאמר התם אמת המים שבעזרה היו ונראה להביא ראיה לד] אפילו לא נפסקו מההיא דתנן במסכת מקוואות (פ"ח מ"א) ומייתי לה בפרק שמונה שרצים (שבת דף קט.) ר' יוסי אומר כל הימים מטהרין בזוחלין ופסולין לזבים כו' ופליג את"ק דאמר כל הימים כמקוה שנאמר ולמקוה המים קרא ימים ומשמע דאתא ר' יוסי למימר דאע"ג דקוו וקיימי כדאמר בריש מכות (דף ד.) מטהרין נמי בזוחלין דלא בא הכתוב לבטל מהן תורת זחילה ופליגי בהכי דלת"ק אין מטהרין בזוחלין ולר' יוסי מטהרין בזוחלין אבל לכ"ע מטהרין באשבורן וגם מדקאמר הכא אין המים מטהרים בזוחלין אלא פרת ביומי תשרי בלבד משמע בזוחלין הוא דלא מטהרי הא באשבורן לה] אע"ג דליכא רובא זוחלין: **אין** המים מטהרין בזוחלין כו'. פר"ת בתשובה המתחלת משרבו מפילי מלים דאף על גב דשמואל לו] ואבוה דעביד מקוואות ביומי ניסן ורב דאמר מיטרא במערבא כו' קיימי בחדא שיטתא לא קי"ל הכי אלא
כאידך

עינתא דמדליין. עינות המים הנובעות בהרים רמים והנהו הוו גבוהים מפרת והיכי אתו מפרת: **סולמי דפרת.** ס] מקלחין תחת הקרקע ועולין בהרים כמו סולם: **והנהר הרביעי.** דכחד מינייהו חשיב להו ולא אמרת דמיניה קאתו: **הוא פרת דמעיקרא.** הוא פרת הנזכר למעלה ונהר יוצא מעדן וגו'ד) שהשלשה נפרדין ממנו: **יובל שמו.** של פרת. ועל יובל ישלח שרשיו וגו' בעץ החיים מישתעי קרא ועץ החיים בגן עדן הוא ופרת הוא המשקה גן עדן: **פרין ורבין.** שגדל י] ורבה בלא שום מטר: **סהדא רבה פרת.** פרת יורד מא"י לבבל וכשהגשמים יורדין בא"י סהדא רבה הוי פרת בבבל שירדו גשמים במערבא לפי שגדל מחמת הגשמים: **מקוה ביומי ניסן.** מקוה מים חיים נובעים בבית ולא היה מניחן לטבול בנהרות שבימות הגשמים ירדו גשמים הרבה וחייש שמא ירבו מים שנוטפין מעבים לתוך הנהר שהם זוחלים דלא חזו להן משום דהוו להו ספק זבות ה) וזב כתיב מים ג) חיים. ל"א על הזוחלים על אותם שנפלו מן העבים לקרקע ומן הקרקע זחלו וקילחו לתוך הנהר דאי לא נוטפים משום זוחלים לא מיפסלי דאמרינן בפ' ראשון דתמורה (דף יב.) השאובה מיטהרת בהמשכה דהיינו שממשיך מים שאובים לתוך המקוה על ידי צנורות: ו] **זוחלין.** נובעין: **ומפצי ביומי תשרי.** כשהיו טובלות בנהר ביומי תשרי הי' עושה להם מחצלות של קנים שקורין קלוי"ש ומשליכן לתוך המים ועומדות עליהן וטובלות לפי שבימי תשרי יש טיט רך בנהרות אבל ספתם וחושש שמא יעלה טיט למעלה על רגליהן ויהיה חוצץ: ה"ג **ופליגא** ח] **דידיה אדידיה.** כלומר פליגא דשמואל אדשמואל: **אין המים מטהרין בזוחלין.** ט] דכל שעה הוו מים נוטפין רבין עליהן: **אלא פרת ביומי תשרי.** שפרת היו מימיו פרין ורבין וזוחלין הנובעים ו) ממעיינות מרובין ועוד שתשרי סוף ימי הקיץ ולא ירדו גשמים (הרי) ז)זמן מרובה אלמא נהרות מתרבין ממימי גשמים ולעיל אמר מכיפיה מיבריך. לישנא אחרינא הא דאבוה דשמואל הוה עביד י] לבנתיה מקוואות ביומי ניסן מפני שהוא סוף החורף שירדו גשמים מרובים אבל באמצע החורף לא הוה עביד ופליגא אדשמואל דהוא אומר דכל שעה בעינן מקוואות אלא פרת ביומי תשרי:
בניך

מסורת הש"ס

[illegible]

הגהות הב"ח

[illegible]

לעזי רש"י

קלוי"ש [קלידי"ש].
רשתות-נצרים, מחצלות.

מוסף רש"י

[illegible]

[illegible]